

УДК 378.147

Мельничук Юлія Юріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології,
Херсонський державний університет

Мельничук Юлія Юрьевна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологии,
Херсонский государственный университет

Melnychuk Y.Y.

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor of the Department of Philology,

Kherson State University

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К
ФОРМИРОВАНИЮ ЯЗЫКОВОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ МЛАДШИХ
ШКОЛЬНИКОВ**

**TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO THE
FORMATION OF LINGUISTIC TOLERANCE OF PRIMARY SCHOOL
CHILDREN**

Анотація: У статті проаналізовано витoki становлення проблеми мовної толерантності, визначено її місце по відношенню до міжнаціональної толерантності. Здійснено спробу з'ясувати напрямки підвищення рівня толерантності в Херсонській області. Для перевірки стану готовності майбутнього вчителя до виховання мовної толерантності у молодших школярів було проведено діагностичне тестування серед студентів факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету. Виявлено, що майже половина майбутніх учителів початкових класів не готова до формування мовної толерантності в учнів. Автором описано елементи

практичної підготовки студентів факультету дошкільної та початкової освіти, які мають на меті зацікавлення студентів цією проблемою, формування в них активної життєвої позиції та моральних цінностей.

Ключові слова: майбутні учителі початкових класів, мовна толерантність, молодші школярі, освіта, терпимість.

В статті проаналізовані істини становлення проблеми мовної толерантності, визначено її місце по відношенню до міжнародної толерантності. Сделана спроба вичинити напрямки підвищення рівня толерантності в Херсонській області. Для перевірки стану готовності майбутнього вчителя до виховання мовної толерантності у молодших школярів було проведено діагностичне тестування серед студентів факультету дошкільного і початкового освіти Херсонського державного університету. Визначено, що майже половина майбутніх учителів початкових класів не готова до формування мовної толерантності у учнів. Автором описані елементи практичної підготовки студентів факультету дошкільного і початкового освіти, які призначені зацікавити студентів даною проблемою, формувати у них активну життєву позицію і моральні цінності.

Ключевые слова: будущие учителя начальных классов, языковая толерантность, младшие школьники, образование, терпимость.

Summary: The article analyzes the sources of the emerging of the language tolerance issue, its place is defined in relation to the international tolerance. An attempt is made to clarify the directions of the tolerance level increase in Kherson region. In order to check the state of the future teacher's readiness to teaching the language tolerance to primary school pupils, the diagnostic testing was held amongst the students of the Faculty of Pre-School and Primary Education at Kherson State University. It has been detected that almost half of the future primary school teachers were not ready to forming the language tolerance of their pupils. The author describes the elements of the practical training of the students of the Faculty of Pre-School and

Primary Education that aim to get the students interested in this issue, the forming of their active life stance and moral values.

Keywords: future primary school teachers, language tolerance, primary school pupils, education, tolerance.

Постановка проблеми. В умовах розбудови системи освіти набула актуальності проблема виховання мовної толерантності в учнів початкових класів. Діти – майбутнє кожної держави, тому дуже важливе виховання і навчання підростаючого покоління в дусі толерантності. І саме тому вбачаємо пряму залежність якості і темпів розбудови сучасної освіти в Україні від підготовки педагогічних кадрів, насамперед початкової ланки, де основною постаттю є вчитель початкових класів – як одна з відповідальних професій, від якої залежить не тільки навчання і виховання дітей, а й розвиток їхніх моральних уподобань і переконань. На вищі навчальні заклади покладається особлива відповідальність у підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховання мовної толерантності в учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему терпимості, виховання толерантності у дітей в тій чи іншій мірі торкалися у своїх працях багато вітчизняних та зарубіжних філософів: Р. Валітова, В. Золотухін, Дж. Локк, М. Рерих, Ж.-Ж. Руссо, В. Тішков, Л. Толстой, Б. Уільямс та ін; психологи: А. Асмолов, В. Кемеров, Е. Клепцова, І. Крутова, Ф. Малхозова, В. Маралов, А. Оконешнікова, Г. Солдатова.

Розуміння значущості толерантності у становленні особистості простежується впродовж усього історичного шляху розвитку цивілізації. До різних аспектів цієї проблеми зверталися відомі просвітителі-педагоги минулого, зокрема: Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, П. Могила, І. Огієнко, Ф. Прокопович, С. Русова, В. Сухомлинський та ін. Вирішенню важливих питань підготовки майбутнього вчителя до виховання учнівської молоді сприяють положення сучасних філософів (В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Огнев'юка), психологів (І. Бега, Л. Божович, Л. Виготського, В. Моляко, В. Семиченко), педагогів (В. Бондаря, Г. Васяновича, О. Дубасенюк,

Т. Люріної, М. Стельмаховича, Г. Троцко, О. Савченко, О.Сухомлинської та ін.). Значення для людини та суспільства гуманістичних цінностей, методологічні засади системного підходу до вдосконалення виховання молоді, формування гуманних стосунків у різних видах діяльності знайшли своє відображення у працях В. Бабич, В. Білоусової, О. Богданової, О. Вишневського, Т. Люріної, Ю. Підборського, А. Сембрат та ін. Учені А.Асмолов, О. Грива, О. Олексюк, Г. Солдатова, П. Степанов, Л. Шайгерова, О. Шарова запропонували низку методичних розробок, спрямованих на формування установок толерантної свідомості в особистості. Розкрито проблему формування толерантності у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя (Ю. Тодорцева), вчителя іноземної мови (Т. Білоус), у студентському середовищі (Л. Завірюха).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. В останні роки посилилась увага науковців до феномену поняття «соціокультурна компетенція» як одного з важливих показників готовності особистості до міжкультурної комунікації, а значить актуальною є й толерантність як основа для вироблення здатності приймати різне й спільне, вивчаючи традиції, культуру народу, мова якого вивчається. Ця проблема наразі є такою, що досліджується вченими. У більшості наукових праць вона, здебільшого, розглядається у контексті навчання в основній школі (Н. Гез, О. Коломінова, З. Корнаєва, О. Первак, Ю. Пассов), а початкова ланка освіти, покликана сформувати в молодого покоління моральну основу особистості, лишається поза увагою.

Отже, проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування мовної толерантності молодших школярів наразі є **актуальною** і, як засвідчує аналіз наукових джерел, малодослідженою.

Таким чином, виходячи з актуальності проблеми, обрано **мету статті** – проаналізувати становлення проблеми мовної толерантності, описати стан та елементи підготовки студентів факультету дошкільної та початкової освіти

Херсонського державного університету до формування мовної толерантності в учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Одним із найбільш поширених типів толерантності є мовна толерантність, яка є частиною міжнаціональної толерантності. «Міжнаціональна толерантність – системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо)» [5, с.12].

У сучасному розумінні міжнаціональна толерантність не може бути зведена тільки до єдиного акту терпіння. По-перше, міжнаціональна толерантність є процесом, що постійно розвивається, який власне включає емоційно-психічні норми, відчуття по відношенню до інших національностей, широкий набір знань, інформаційних уявлень про інші культури, мови і, нарешті, власне поведінкові настанови, світоглядні погляди стосовно інонаціонального. По-друге, міжнаціональна толерантність як явище є набагато ширшим, ніж просто терпиме ставлення. Не випадково для позначення цього феномена був обраний термін іноземного, у даному випадку латинського, походження. Тим самим, найімовірніше, зазначається, що «сєнс поняття толерантності містить поряд із просто терпимим ставленням принципи загальнолюдської моралі, що проявляються у пошані і обов'язковому дотриманні прав всіх народів світу; в усвідомленні єдності і загального взаємозв'язку різних етнокультур, в широких знаннях про мови, культури і походження різних народів, особливо тих, з якими відбувається безпосередній контакт; у неприйнятті воєн, анексії та інших форм насильства у відносинах між національностями; у вирішенні міжнаціональних проблем на основі балансу інтересів» [1,с.56].

На міжнародному рівні до толерантності належить взаємна пошана різних культур і традицій. Наприклад, було б неправомірним стилізувати під європейські культури або американський спосіб життя весь розвиток цивілізації і девальвувати всі форми, що відхиляються, скажімо, від європейських, оголошувати їх примітивними, варварськими і нерозвиненими.

Визнання самоцінності інших культур полегшується, якщо увага спрямована не тільки на розділяючу основу, але й на об'єднуючий фактор, на загальнолюдські позиції: готовність допомагати, нести цивілізованість і чесність, словом те, що не лише на християнському Заході, але й у різних суспільствах в різних епохах завжди визнавалося як етичні цінності.

У контексті європейського мислення толерантність – це не лише необхідна складова сучасної культури, але й універсальна цінність людства. Тоді як в Україні робляться спроби досягнути семантичне поле латинського «tolerantia» і виробити відповідне відношення, воно в суспільстві вже впевнено пускає паростки. Тобто запропонована рефлексія стосується не чистої ідеї, а реакції на поступово виникаючу нову ціннісну реальність, якщо не більше — на нове світовідчуття.

Напрямки підвищення рівня толерантності в Херсонській області:

1. У сфері державного управління. З метою вироблення гнучкості державної політики щодо політики сприяння високому рівню толерантності та попередження всіх форм міжетнічної нетерпимості існує системний моніторинг основних джерел, тенденцій виявів нетерпимості в Україні. Розроблено комплекс заходів сприяння високому рівню толерантності в українському суспільстві та протидії всім формам ксенофобії, нетерпимості, екстремізму. Такі заходи може містити, зокрема, Концепція етнонаціональної політики в Україні. Зокрема, в області розроблена та діє програма розвитку національних меншин Херсонської області; щороку затверджується План заходів із протидії проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації в українському суспільстві. Правоохоронні органи підсилюють контроль за виконанням

законів щодо дискримінації, нетерпимості та насильства за расовою й етнічною приналежністю.

2. У сфері культури та освіти. Набуття високого рівня толерантності є складовою та стратегічним пріоритетом державної культурної та освітньої політики. Концептуальною основою поряд з визнанням цінності культурної багатоманітності української політичної нації стало попередження культурної виключності, налагодження конструктивного міжкультурного діалогу та взаємодії усіх етнокультурних груп в українському суспільстві. Державна політика у сфері міжкультурної взаємодії сприяє культурному розмаїттю, спрямовується на забезпечення вільного розвитку культур національних меншин та регіональної субкультурної багатоманітності; визнає унікальність та самобутність кожної етнокультурної групи, забезпечує реалізацію етнокультурних прав національних меншин та їхню повноцінну участь у національному культурному процесі.

Розвиток освіти відбиває знання і розуміння культури інших народів та сприяє вихованню таких якостей, як взаємоповага, солідарність, толерантність ще на рівні початкової освіти.

Для перевірки стану готовності майбутнього вчителя до виховання мовної толерантності у молодших школярів було проведено діагностичне тестування на базі Херсонського державного університету, в якій брали участь студенти другого курсу денної форми навчання спеціальності «Початкова освіта» факультету дошкільної та початкової освіти.

Результати діагностики засвідчили, що майже для половини майбутніх учителів початкових класів толерантні цінності не стали виявом внутрішнього світу особистості, що не сприяє розвитку їхньої активності щодо опанування цими цінностями, спостерігається недостатній рівень самоорганізації і самоконтролю. Більшість опитаних визнали себе психологічно не готовими до реалізації власних функцій як толерантної особистості.

Також виявлено недостатній обсяг теоретичних знань щодо змісту, специфіки, форм, методів і засобів виховання мовної толерантності у молодших школярів.

Усе це викликало необхідність підвищення рівня готовності студентів до формування мовної толерантності у майбутніх учителів початкових класів.

На практиці означена проблема вирішується в контексті системи виховних заходів факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Так, 14 листопада на базі КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» спільно з Конгресом національних громад та ХОМГО «Молодіжним центром регіонального розвитку» було відкрито молодіжну виставку «Разом», яку відвідали студенти другого курсу.

Експозиція виставки складалася із двох частин. Перша з них презентувала матеріали про різні національні групи України, їх минуле та сучасність через персональні історії конкретних осіб – представників молодого покоління. У текстах, які супроводжували фото на стендах, містилися розповіді юнаків та дівчат про власне бачення історії різних народів, стереотипи та упередження, з якими їм доводилося стикатися у житті. Друга частина розповідає історію перебування різних народів на території України, їх внеску в українську історію та культуру. Персональна й історична панелі створюють символічно одне «дерево».

Екскурсію вели підготовлені гіді – учні херсонських шкіл (ЗОШ №16, 51, 55 та Академічного ліцею ім. О.В.Мішукова). Відвідувачами ж стали їх однолітки, учні коледжів та шкіл м.Херсона та студенти ФДПО.

Відкриттю виставку передував підготовчий семінар, де учні-гіді разом з тренером Конгресу національних громад України Андрієм Книжним змогли не тільки дізнатися про багатоманітну українську історію, але й обговорити найрізноманітніші теми, які так чи інакше стосувалися питання взаєморозуміння і толерантності.

У відкритті виставки взяли участь представники громадських організацій національних громад, депутати міської ради та представники громадських організацій. Світлана Одайник, проректор Академії, привітала гостей та наголосила на важливості продовження роботи Академії щодо формування толерантного ставлення молоді. Ігор Левін, директор спеціалізованої школи I-III ступеня «Хабад», зазначив, що в умовах тої конфронтації, яка існує у сучасному світі, назва та наповнення виставки – «Разом» є украй символічним та необхідним. Відмітила важливість виставки і депутат міської ради Еліко Маркелія, водночас висловивши надію на те, що у майбутньому у експозиції з'явиться і грузинський стенд.

Студентами ФДПО також були відвідані заняття та заходи у Херсонській ЗОШ №16, яка є прикладом терпимості і толерантності у Херсоні.

Школа №16 єдина в Україні, яка об'єднує у собі вивчення мов трьох національних меншин. На її базі діє 3 громадські організації – польська «Полонія», грецька та німецька. Усі вони не лише знаходяться на базі навчального закладу, але й активно беруть участь у житті міста.

На території області проживають представники 115 національностей та народностей, які є вагомим чинником консолідації українського суспільства. В області зареєстровано 47 громадських організацій нацменшин. Функціонування таких товариств є надзвичайно важливим, адже воно свідчить про те, що ці об'єднання мають достатній потенціал для збереження своєї етнічної самобутності та активізації зусиль для інтеграції в українське суспільство.

Товариствами проводяться різнопланові заходи, які відвідували студенти з метою виховання любові до традицій, історії, культури відповідних народів. Серед таких заходів – концерт польської музики, відкриття виставки «Польська школа плаката та її послідовники», участь у концерті «Планета мов», концерт «Вивчаю грецьку мову» та багато інших.

Висновки. На основі вивчення та аналізу праць українських та зарубіжних просвітників, педагогів, діячів культури і мистецтва було з'ясовано, що проблемі мовної толерантності вони надавали особливого значення на всіх

етапах розвитку суспільства і здійснили певний внесок у її розв'язання. Виявлено також, що мовна толерантність є частиною міжнаціональної толерантності, системної сукупності світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме ставлення представників якої-небудь однієї національності до інших інонаціональних явищ (мови зокрема).

Формування мовної толерантності у майбутніх учителів початкових класів відбувається в контексті системи виховних заходів факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Дослідження сучасного стану підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховання мовної толерантності в молодших школярів, а також рівня їх моральної свідомості і самосвідомості, дало змогу виявити суперечність у навчально-виховній діяльності школи, яка виникла між необхідністю забезпечення високого рівня виховання мовної толерантності і відсутністю науково-обгрунтованої системи підготовки вчителів до розв'язання цієї педагогічної проблеми.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо розробку цілеспрямованої систематичної методики формування у студентів педагогічних університетів готовності до роботи з учнями в аспекті виховання мовної толерантності.

Список літератури:

1. Вафіна Е. Формування толерантних відносин у молоді [текст] / Е. Вафіна // Викладання історії в школі.- 2004.- № 3.- С.56-58.
2. Вікулін М.А. Освіта як фактор формування толерантності студентів [текст] / М.А. Вікулін // Педагогічний огляд. - 2007. - № 3. – С.26.
3. Гаврилова Е.В. Проблема толерантності та шляхи її вирішення в шкільному просторі / Гаврилова Е.В. // Соціальна педагогіка. - №1.- 2010. - С.47-48.
4. Кравцов О. Г. Истоки становления и развития толерантности [текст] / О.Г. Кравцов // Мир психологии. - № 4, 2007. – С. 25.

5. Рожков М.І. Виховання толерантності у школярів: методичні рекомендації [текст] / Рожков М.І., Байбородова Л.В, Ковальчук М.А. - К: Академія розвитку: Академія холдинг, 2003. - 191 с.